

протидії забрудненню навколишнього природного середовища космічним сміттям.

Література:

1. Малишева Н. Р. Космічне право: перспективи розвитку в міжнародному і національному правовому контекстах // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2003. – № 1–2.

2. Малишева Н. Р. Стан та перспективи розвитку наукових досліджень у галузі космічного права / Н. Р. Малишева // Правова держава. – 2014. – Вип. 25. – С. 226–254.

3. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла [Електронний ресурс] : Укладено у Москві, Вашингтоні і Лондоні 27 січня 1967 р. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_480

4. European Space Agency. Home page [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.esa.int

5. European Cooperation for Space Standardization (ECSS) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ecss.nl/>

6. Руководящие принципы Комитета по использованию космического пространства в мирных целях по предупреждению образования космического мусора [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/space_debris.shtml

7. Planetary Protection Policy (COSPAR), 2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cosparhq.cnes.fr/Scistr/Policy.htm>

Науковий керівник: Стешенко В. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

О. І. Гафич¹

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОРПОРАЦІЇ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ

Транснаціональна корпорація (компанія, багатонаціональна або мультинаціональне підприємство, у вітчизняній літературі прийнято вживати термін «транснаціональні корпорації» (ТНК)), неодноразово ставала предметом

---

¹ Студент Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

дослідження низки наук. Не дивлячись на це доктриною міжнародного права так і не вироблено єдиного поняття ТНК. За визначенням Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), транснаціональні корпорації (ТНК) – це «підприємства, що складаються з материнського підприємства та його закордонних філіалів», при цьому ТНК можуть як набувати статусу корпорації, так і не мати цього статусу. У 1974 р. у рамках ООН було утворено Центр і Міжурядову комісію з транснаціональних корпорацій. В розробленому ними, але досі не прийнятому проекту Кодексу поведінки ТНК надається наступне визначення: «підприємство, будь то державне, приватне або змішане, має відділення в двох або більше країнах, незалежно від юридичної форми і сфери діяльності відділень, яке функціонує відповідно з певною системою прийняття рішень, що дозволяє проводити узгоджену політику і загальну стратегію через один або більше центрів з прийняття рішень, і в рамках якого відділення таким чином пов'язані між собою, будь то відносини власності або іншими відносинами, що одне або декілька з них можуть надавати (надають) значний вплив на діяльність інших і зокрема, користуватися спільними знаннями і ресурсами і розділяти відповідальність з іншими». «Розмитість» поняття ТНК та відсутність єдності в підході до визначення вимагають від науковців індивідуального соціологічного та економічного аналізу кожної окремої ТНК [1, с.328].

Представники науки міжнародного економічного права періодом появи ТНК виділяють другу третину XIX ст. – перша пол. XX ст. Причинами появи таких організацій називають їх прагнення протистояти жорсткій конкуренції, необхідність вистояти в конкурентній боротьбі в міжнародному масштабі. Найбільш активного розвитку отримали в другій пол. XX ст., що пов'язано з досягненнями науково-технічного прогресу та початком глобалізації світової економіки.

Питання ТНК неодноразово ставало темою досліджень науки міжнародного приватного та публічного права, що пояснюється відсутністю в юридичній науці єдиного підходу до феномену ТНК. Автори підкреслюючи в своїх роботах ті, чи інші аспекти діяльності ТНК залишають без уваги повну картину існування ТНК.

Проблема міжнародної правосуб'єктності транснаціональних корпорацій не знижує своєї актуальності. Такі автори як О. ВТарасов, К. А. Бежяшев, В. В. Бесчеревних, М. М. Богуславський, Г. К. Дмитрієв, М. Д. Загряцьков, С. В. Запольського, Р. Ф. Захарова, А. П. Кирєєв, А. Н. Козирін, І. І. Лукашук, А. Мовсесян, М. І. Піскотін, В. А. Романов, С. В. Черниченко, не один раз робили це питання предметом своїх монографічних та дисертаційних досліджень.

Зокрема, Тарасов О. В. до методологічних проблем ТНК відносить: вже згадану проблему термінології; відсутність єдиної персонативної правової форми ТНК, яка викликана невідповідністю між соціальним актором, що здійснює міжнародну економічну діяльність та його окремими структурними одиницями якими є національно-правові персони [1, с.329].

В науці досі немає чіткої відповіді на питання чи є ТНК суб'єктом міжнародного права. Зростаючий економічний і політичний вплив ТНК сприяє посиленому дослідженню цього питання.

З правової точки зору ТНК є не єдиним суб'єктом права, а сукупністю формально самостійних юридичних осіб, створених відповідно до законодавства різних держав.

У західній доктрині висловлюється думка про те, що певні компанії, насамперед транснаціональні корпорації (ТНК), у сучасних умовах здобувають міжнародну правосуб'єктність. Такі вчені, як Н. Макдугал, У. Фрідмен, вважають, що корпорації є суб'єктами міжнародного права, аргументуючи це тим, що економічна міць і вплив на світову політику в ряді випадків перетворює їх у більш вагомий вплив на міжнародній арені, ніж деякі держави.

Іншої точки зору дотримують російські вчені В. А. Романов і С. В. Черніченко. Вони стверджують, що суб'єктом міжнародного права може бути тільки утворення, здатне брати участь у міждержавних відносинах. Оскільки компанія не має якості, властивої державі, то вона не здатна брати участь у таких відносинах. І. І. Лукашук також вважає нереальним додання корпораціям статусу суб'єкта міжнародного права: «Транснаціональні корпорації зацікавлені в створенні особливого права, що формувалося ними і здійснювалося за допомогою ними ж створеного механізму. Звідси випливають концепції «квазіміжнародного права»... Діяльність ТНК може і повинна регулюватися шляхом взаємодії міжнародного і національного права» [2, с.27].

Існує третя точка зору, яка, уявляється, найбільш відповідає сучасним реаліям, – концепція «міжнародного корпоративного права», створюваного угодами корпорацій з державами. Наприклад, британський професор Б. Ченг пропонує сформувати спеціальні правові системи, що складаються з договорів, які укладаються поза дією національних норм і розглядаються як підпорядковані міжнародному праву чи загальним принципам права. Проте дана концепція поки не одержала підтримки як російських, так і українських учених. Російські юристи В. А. Романов і С. В. Черніченко вважають, що договори, які укладаються між державами і компаніями, є цивільними угодами, а не міждержавними угодами і належать до сфери міжнародного при-

ватного права. І. І. Лукашук стверджує, що корпорація не може бути вилучена з– під дії законів держави.

Варто погодитись з позицією О. В. Тарасова про відсутність традиційної міжнародної правосуб'єктності у ТНК. Він зазначає що «для надання ТНК статусу міжнародної публічної юридичної особи відсутній найважливіший критерій міжнародної публічно-правової корисності. Для ТНК основною метою завжди був і залишається комерційний прибуток, тобто суто приватноправовий інтерес». В міжнародно-правовій системі відсутні міжнародні органи, що наділяють комерційні підприємства оригінальною міжнародною правосуб'єктністю. Тільки через наділення окремих структурних одиниць ТНК комплементарною (факультативною, додатковою) міжнародною правосуб'єктністю національних юридичних осіб ТНК можуть виходити на міжнародно-правовий рівень та захищати свої права [1, с.330].

В той же час варто приділяти увагу регулюванню та нагляду за діяльністю ТНК як особливому учаснику міжнародних економічних відносин. Особлива природа ТНК ускладнює нагляд за ними з боку окремих країн чи навіть груп країн. Сьогодні жодна держава не може стверджувати, що вона має юрисдикцію над усіма частинами однієї ТНК у цілому. Тому очевидно, що для ефективного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій необхідні спільні дії усіх держав. Універсальне регулювання під егідою ООН здійснює на підставі рекомендацій спеціально створених органів – Міжурядової комісії з ТНК і Центра по ТНК. У 1975 р. ними був розроблений Кодекс поведінки ТНК, положення якого забороняють застосовувати дискримінаційні міри щодо партнера, закріплюють обов'язок ТНК сприяти розвитку науково – технічного потенціалу приймаючої країни, надавати звіти про свою діяльність, дотримувати вимоги фінансового і податкового характеру. Однак Кодекс дотепер не прийнятий. В. В. Наталуха, вважає що причиною цьому виступали розбіжності між позиціями основних груп учасників переговорів з питань визначення ТНК; співвідношення між зобов'язаннями ТНК і держав; можливості надання національного режиму філіям іноземних ТНК; застосування т. зв. звичайного міжнародного права стосовно діяльності ТНК; правил націоналізації майна ТНК; юрисдикції при врегулюванні спорів [3, с.132].

Найбільші транснаціональні корпорації і транснаціональні банки утворюють союзи та об'єднання, а також укладають стратегічні альянси з багатьма державами з питань розділу глобальних ринків і визначенням правил гри на них. В. Андріанов відзначав: «Про масштаби діяльності ТНК свідчить

порівняння обсягу продажів окремих ТНК із вартістю ВВП цілих країн. Так, на початку 1990-х років річний обсяг продажів компанії «General Motors» (США) був більше, ніж ВВП таких промислово розвинутих країн, як Фінляндія, Норвегія, Данія, і держав, які розвиваються, – Саудівська Аравія, Індонезія й Аргентина». Коли ТНК виходить один на один з економічно слабкою державою, співвідношення сил виявляється не на користь останнього з усіма наслідками, включаючи юридичні. Використовуючи свою економічну могутність, ТНК здатні впливати і на політику приймаючої держави. Так, Міжнародна телефонний і телеграфний корпорація (ІТТ) протидіяла обранню Президентом Чилі С. Альєнде. Використовуючи свої зв'язки, ТНК спекулюють валютою, уникають сплати податків, у разі страйків переводять капітал в свою філію в іншій країні, впливають хабарами на місцевих чиновників. Наведений приклад ухилення від сплати податків піднімає питання відповідальності ТНК та інших підприємств за порушення прав людини, міжнародного екологічного або міжнародного економічного права.

О. В. Тарасов вбачає вирішення цього питанняв подальшому урегулюванню правового становища ТНК через визначення міжнародно – правового статусу національних комерційних юридичних осіб в окремих сферах міжнародних відносин. В перспективі можна сподіватись на розробку відповідних багатосторонніх конвенцій, аналогічних договорам по боротьбі з корупцією, де юридичні особи визначаються суб'єктами національно правової (включаючи кримінальну) відповідальності.

Отже, економічна міць ТНК, їх вплив на світову політику визначили появу концепцій про визнання за ТНК суб'єктами міжнародного права та про необхідність формування міжнародного права корпорацій. Поки дані концепції не стали основними в питаннях регулювання і контролю за діяльністю ТНК.

Діяльність ТНК посідає чільне місце в розвитку світової економіки та міжнародних економічних відносин, це одна з тих сил яка формує сучасний та майбутній вигляд світу, з огляду на цеміжнародно – правове регулювання діяльності ТНК потребує вдосконалення. Недостатня кількість міжнародних норм, які регулюють діяльність ТНК може бути як наслідком безкомпромисних позицій держав стосовно загальної нормативної бази, так і небажання держав створювати її. Звісно, ТНК не відмовляються використовувати отриману таким чином вигоду до тих пір, поки зацікавленні держави не отримають гарантій від міжнародної нормативної бази.

Література:

1. Тарасов О. В. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії : монографія. – Х. : Право, 2014. – 512 с.
2. Лукашук И. И. Международное право. Общая часть : учеб. для студентов юрид. фак. и вузов /; Рос. акад. наук, Ин – т государства и права, Академ. правовой ун-т. – Изд. 3 – е, перераб. и доп. – М. : Волтерс Клувер, 2005. – 432 с.
3. Наталуха В. В. Международный частный бизнес и государство. / В. В. Наталуха. – М.: Прогресс, 1985. – 356 с.
4. Делінський О. А. Міжнародна правосуб'єктність транснаціональних корпорацій// Актуальні проблеми держави і права. зб. наук. праць. – 2005. – Вип. 25. – С. 566–574. – Режим доступу: <http://www.apdp.in.ua/v25/129.pdf>

Науковий керівник: Тарасов О. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. О. Генералова¹

ПРОБЛЕМА ЛЕГІТИМНОСТІ ГУМАНІТАРНИХ ІНТЕРВЕНЦІЙ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Концепція «гуманітарного втручання» є однією з основних проблем світової політики. Її правомірність, зміст і порядок застосування можна віднести до ряду гострих і теоретично суперечливих проблем сучасності, які не можливо однозначно вирішити. Проблематика втручання з гуманітарних міркувань привертає до себе увагу протягом тривалого часу, значний інтерес до неї виявився саме після гуманітарної інтервенції НАТО у Союзній Республіці Югославії, наприкінці ХХ століття.

У вітчизняній науці проблематика гуманітарної інтервенції тривалий час залишалася поза увагою вчених. У радянський період гуманітарна інтервенція згадувалася лише в контексті тлумачення принципу заборони застосування сили чи погрози силою та характеризувалась як одна з грубих форм його порушення. Після закінчення «холодної війни» проблематика гуманітарної інтервенції починає розглядатися також у контексті міжнародно-правового захисту прав людини.

Загалом існує два основних трактування поняття «гуманітарна інтервенція». Перше, так зване «широке», найбільш повно та представлено в ро-

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.